

El bateig turístic de la Costa Brava

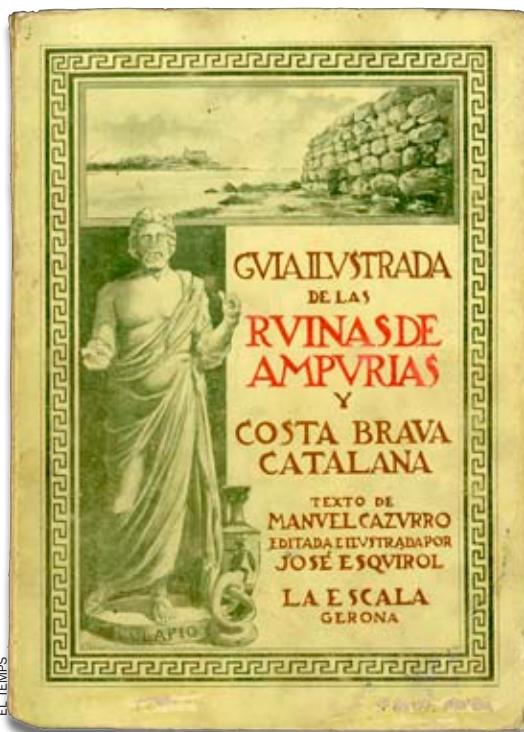
L'article "Per la costa brava", que Ferran Agulló publica a 'La Veu de Catalunya' el 12 de setembre de 1908, bateja geogràficament les costes de l'Empordà i la Selva, si bé ja feia algun temps que el nom hi era aplicat. El bateig turístic quedarà fixat amb les guies. Aquest estiu fa cent anys que es va publicar la primera, apareguda a l'Escala, a iniciativa del fotògraf Josep Esquirol.

La Costa Brava va ser batejada, com a zona d'atracció turística, fa just ara cent anys. L'estiu del 1913, el fotògraf Josep Esquirol (Barcelona, 1873- l'Escala, 1931) editava en castellà, a l'Escala, la primera guia que en parlava amb el nom *Guía ilustrada de las ruinas de Ampurias y costa brava catalana*.

Encara en minúscula i amb l'epítet *catalana* per a diferenciar-la de la mallorquina, a imitació de la qual es va anomenar la península.

En aquells anys de descobriment i contemplació del paisatge natural, dels pobles mariners pintorescos i dels monuments –el turisme de sol i platja es desconeixia o no se'n preveia el potencial–, l'actiu fotògraf que havia obert botiga al carrer Major de l'Escala va pensar que les ruïnes d'Empúries eren l'atractiu principal del municipi i que, de torna, podia fer publicitat d'una zona que un cartell de la botiga encara anomenava *costa empordanesa* i ara s'havia passat a conèixer amb el nom de *costa brava catalana*.

N'era l'autor la persona més indicada per a escriure-la, deia el diari *La Vanguardia* el 23 d'agost de 1913, Manuel Cazorro, "tant per la seva cultura com per la part important que ha pres en les excavacions que es fan a Empúries".

La primera guia de la Costa Brava es publica al poble pesquer de l'Escala l'estiu del 1913

En efecte, Manuel Cazorro Ruiz (Madrid, 1865-Barcelona, 1935) és un dels pioners de les modernes excavacions d'Empúries. Per la seva experiència, per la seva cultura i pel fet d'estar al dia de les darreres publicacions, el 1908 li va ser encarregada la inspecció dels treballs d'unes excavacions dirigides per Puig i Cadafalch, diu la seva biògrafa, Isabel Vallvé Albiol.

La professió de naturalista i els coneixements sobre estratigrafia el van portar a introduir-se en la prehistòria, ja de jove. La seva formació humanística i positivista era filla de l'ambient familiar –el pare, Mariano Zacarías Cazorro, era metge, periodista, autor dramàtic i polític– i del mestratge rebut a la Institución Libre de Enseñanza.

Quan escriu la guia, ocupa la plaça de catedràtic d'història natural de l'institut de Girona. N'havia pres possessió el 1897.

Ben aviat s'integra plenament en la societat cultural i científica gironina i catalana. Aquell mateix 97 ja apareix com a soci de l'Associació Literària de Girona, entitat que aplegava bona part dels intel·lectuals gironins; el 1904 és conservador de la comissió provincial de monuments de Girona; el 1908 publica al IEC un article sobre jaciments prehistòrics del nord-est de Catalunya, i el 1912, el llibre *Monumentos megalíticos de la provincia de Gerona*.

Just l'estiu que es publica la guia, obté el trasllat a un institut de Barcelona. Manuel Cazorro dedica només cinc pàgines a la Costa Brava amb una atenció especial a les excursions que per mar o terra es poden fer des de l'Escala, si bé no s'oblida d'esmentar les poblacions i cales més importants, des de Blanes fins a les illes Medes, a l'Estartit. El mapa intercalat deixa clar, però, que la costa comprèn tota la província de Girona, és a dir, fins a Portbou.

Les fotografies d'Esquirol, que il·lustren el capítol costabravenc, són de paisatges marins dels voltants de l'Escala. Va fer el seu treball fotogràfic a l'Escala bo i documentant les seves activitats i la seva gent. Va publicar les seves imatges en moltes publicacions, periòdiques o no, tant locals com nacionals, i difonia en format de postal les seves fotografies.

Per a la seva guia va aconseguir publicitat de cases comercials de l'Es-

Manuel Cazurro, en una visita a les ruïnes d'Empúries, retratat per Josep Esquirol. La botiga del fotògraf, al carrer Major de l'Escala.

cala, Figueres, Girona i Barcelona. La presència d'allotjaments hotelers hi és molt limitada, fet que indica que el negoci del turisme era llavors molt magre: només dues fondes locals; dos hotels, un a Girona i l'altre a Figueres, i un restaurant d'aquesta darrera població, segurament més pensats per a la gent d'aquells verals i els viatjants que no pas per als turistes.

A més de diverses pàgines interiors, Esquirol es va reservar la publicitat de la contracoberta, ocupada per una fotografia del seu establiment.

La coberta va ser il·lustrada per Joan Pellicer Montseny (Barcelona, 1863 -l'Escala, 1914), nebot i deixeble del famós Josep Lluís Pellicer, que s'havia refugiat a l'Escala per raons de salut.

Quatre anys abans, Esquirol havia retratat els membres de la primera excursió a la "costa brava catalana" durant la visita que van fer els distingits turistes a l'Escala i Sant Martí d'Empúries.

El Centre Excursionista de Catalunya i l'empresa Turisme Marítim van organitzar un viatge per mar a bord del vapor *Balear*, que es va fer els dies 19 i 20 de juny de 1909, un cap de setmana.

En la campanya de promoció hi va intervenir Puig i Cadafalch, que seria un dels expedicionaris, i el viatge va donar lloc a dues conferències que va pronunciar a Barcelona Ferran Agulló, un altre dels il·lustres embarcats, el febrer del 1910.

L'expedició era formada per personalitats del món cultural, polític i periodístic, que en arribar als diversos ports van ser rebudes amb tots els honors per les autoritats locals.

La primera guia completa. El Centre Excursionista de Catalunya (CEC, que aquells anys portava a terme una intensa campanya d'edició de guies de viatges i excursions, en publica una, el 1922, dedicada a *La Costa Brava*, ja en majúscules i sense l'epítet *catalana*.

Era anònima, detallava, amb l'ajuda de fotografies i mapes, els paratges mariners més notables. És la primera guia completa sobre la zona.

El text proclama que la Costa Brava és la més bella de Catalunya, aposta per a fer-hi "atractívols excursions i passejades, per a sojornar-hi amb dolça placidesa en la calma de l'estiuada".

L'edició, diu Josep Pintó Fusalba (*Paisatge i activitat turística*), és el fruit del desvetllament i d'una inquietud nova per a conèixer el país, que es va estendre transversalment per totes les capes i clas-

ses socials, però encara caldrà esperar el 1929 perquè una companyia d'autocars, la Pullman, comenci a oferir excursions amb autocar a diferents pobles de la Costa Brava.

El CEC va fer-ne una segona edició, corregida i augmentada, 10 anys més tard.

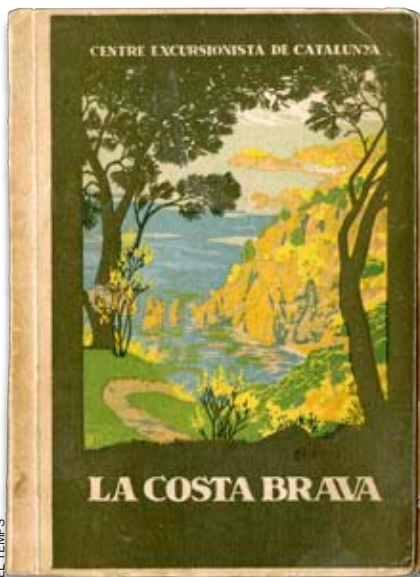
La literària. Entre la primera i la segona, apareix la que es pot considerar la primera literària, *Costa Brava. Àlbum-guia*, editada el 1925. És una iniciativa del també actiu Ateneu Empordanès, obert el 1916 al carrer del Pi de Barcelona, i més en concret del seu president, l'advocat i escriptor d'ascendència empordanesa Eusebi Isern i Dalmau, futur editor de Josep Pla i d'uns altres autors.

El volum, de més de 204 pàgines, inclou unes 250 fotografies i dibuixos, i un bon nombre d'anuncis, però el que destaca més, diuen Marià Baig i Aleu i Josep Playà i Maset en el seu estudi sobre l'Ateneu Empordanès de Barcelona, és la llista d'autors, cadascun dels quals hi descriu una població.

Hi trobem, entre els més destacats, Josep M. de Sagarra (el Port de la Selva), August Pi i Sunyer (Roses), Carles Rahola (Cadaqués), Isern Dalmau (Llançà), Puig Pujades (Figueres) i Lluís Barceló (Palamós).

És una obra molt més àmplia que la del CEC. Un anunci a *La Veu de l'Empordà* feia una crida patriòtica per a divulgar la guia i la Costa Brava.

La guia, diuen Baig i Aleu i Playà i Maset, es va repartir gratuïtament entre centres excursionistes, hotels i fondes, entitats culturals i d'esbarjo. Tots els cònsols de Barcelona van rebre una petita quantitat de volums.

La guia del Centre Excursionista de Catalunya s'edita el 1922 i s'amplia el 1933.

La Costa Brava, de Pere Pujol Casademont, apareix el 1934 amb una marina del palamosí Francesc Vidal a la coberta. La de Solé de Sojo és del 1929. I l'àlbum guia, de l'Ateneu Empordanès de Barcelona, en què escriuen diversos escriptors d'anomenada, del 1925.

Al final d'any *La Veu de l'Empordà* informa que ja se n'han distribuït 1.120 exemplars per Catalunya i 700 per la resta d'Espanya i de l'estranger. A més del text en català, duia una traducció al castellà de Lluís G. Manegat i un breu resum en francès.

Va ser una edició molt ben rebuda per la premsa ("un encert", diu *La Campana de Gràcia*).

V. Solé de Sojo. Abans de tancar la dècada dels 20, la Sociedad de Atracción de Forasteros de Barcelona decideix incloure a la col·lecció en llengua castellana "Biblioteca de Turismo" un volum dedicat a la Costa Brava, després d'haver-se ocupat ja de Montserrat, Lleida, Mallorca, Vallbona de les Monges i la necròpolis de Tarragona. Apareix el 1929.

Pere Pujol és el gran divulgador oblidat de la Costa Brava, Mallorca i tot Catalunya

Escrita pel poeta i polític de la Lliga Vicenç Solé de Sojo (Barcelona, 1891-1963), té cinquanta pàgines, n'inclou vuit de publicitat d'establiments i marques barcelonins i s'il·lustra amb fotografies de l'Arxiu Mas i d'Adolf Zerkowitz, un fotògraf vienès instal·lat a Barcelona des de la Primera Guerra Mundial.

Pere Pujol Casademont. Els anys 30, la persona que s'esforçarà més per a divulgar la Costa Brava i totes les contrades catalanes en general a través de guies és Pere Pujol Casademont (Sant Feliu de Guíxols, 1901-Barcelona, 1965), director de la revista setmanal d'art, literatura, modes, esports i actualitats *Joventut Catalana* (1924-1925). Pujol Casademont crea l'excel·lent i cotitzadíssima sèrie "Àlbum Meravella", que del 29 al 36 publica sis

volums, el darrer dels quals, dedicat a Mallorca.

El cinquè apareix el 1933 i s'ocupa de les comarques i valls més singulars de la província de Girona. L'obra la Costa Brava, i la fotografia de la coberta és una postal de Cadaqués. Es publica sota el patronatge del Club Muntanyenc Barcelonès amb el subtítol *Llibre de bel·leses naturals i artístiques de Catalunya*. Recull informacions i citacions, pel que fa a la Costa Brava, de Lluís M. Vidal, Isern i Dalmau i Rovira i Virgili. Hi ha imatges dels coneguts fotògrafs Esquirol, Fargnoli, Brangulí i Zerkowitz.

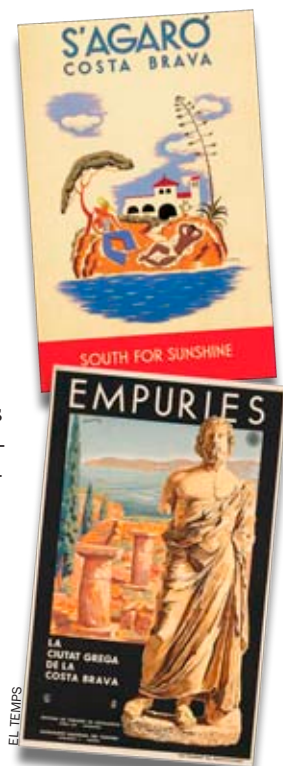
Sense datar, però amb l'any 1934 com a data més probable, Pujol i Casademont publica, amb fotografies que també apareixen a l'"Àlbum Meravella", *La Costa Brava. Guia-àlbum amb itinerari descriptiu*. Té 70 pàgines, el Club Muntanyenc Barcelonès hi apareix com a editor, i inclou publicitat, des de l'Oficina de Turisme de la Generalitat fins a establiments com l'hotel Marina de Sant Feliu de Guíxols i el solitari restaurant hotel Costa Brava, d'una deserta Platja d'Aro.

Il·lustrava la coberta una marina de Francesc Vidal, pintor palamosí que el 1933 havia exposat dibuixos i pintures inspirats en la Costa Brava a la Sala Parés.

Dues petites guies, aparegudes els anys 30, confirmen que les poblacions marineres de l'Empordà i la Selva seran per sempre més conegudes com a poblacions de la Costa Brava.

Tenim, de primer, *Petita Guia de la Costa Brava i del Baix Empordà. Palamós Sant Joan de Palamós, Calonge, Sant Antoni i la Fosca: estiu eic agradable*. (1930), de Lluís Colomer Moret, edició a cura de l'autor, i de només 24 pàgines.

I després, la més modesta *Recorrent la Costa Brava*, del blanenc Josep Pons i Girbau, crònica

Enric Moneny popularitza el nom de la Costa Brava, els anys 30, amb els seus cartells.

d'una excursió feta des de Barcelona, publicada, de primer, al butlletí del Club Excursionista de Gràcia, el juny de 1932, i reproduïda el mateix any en forma d'opuscle per la mateixa entitat. Té 12 pàgines, a banda d'una làmina il·lustrada amb dues fotos de l'autor mateix, una de les quals és de Blanes.

El suplement "Turisme". La celebració de l'assemblea que tenia per lema "Per la Costa Brava", impulsada per Vallès i Pujals, conseller d'Obres Públiques, va esperonar el *Diari de Girona* a publicar, el 1935, un extens suplement extraordinari de gran format dedicat al "Turisme", que mostra que parlar-ne a Girona era parlar, fonamentalment, de la Costa Brava bo i divulgant-la i reflexionant sobre el seu passat i futur.

Com a mostra d'una polèmica estèril, el diari va acceptar que l'escriptor barcelonès Joaquim Casas i Carbó posés en dubte, en un text escrit a Blanes, que el tram de la costa de Blanes a Tossa, "més aviat dolça i amable que no pas feréstega", quedés inclòs en el topònim *Costa Brava* i proposava que se'n digués *La Costa d'Aram*.

Aquells anys la denominació ja és molt festejada en diverses poblacions: dona nom a tres publicacions setmanals i quinzenals. La primera apareix a l'Escala el 1919 i les altres, a Palamós i Sant Feliu de Guíxols.

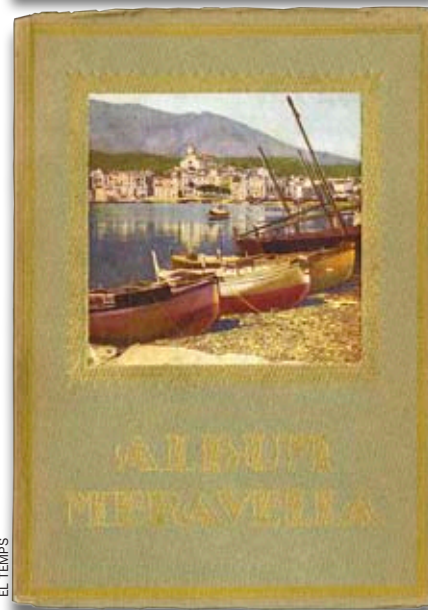
Josep Encesa, a Segueró, no s'oblida d'indicar, a través dels fulls de propaganda, que S'Agaró i la Gavina formen part de la Costa Brava.

L'històric suplement dona notícia de la comèdia musical inèdita *Costa Brava*, de Josep Castells i el músic Salvador Dabau, i n'avança tres pàgines. La van enllestir el 1936, però no van a ser a temps d'estrenar-la amb aquest títol. Després de la guerra la van traduir al castellà, sense gaire fortuna, amb el títol de *Tierra-Mar*.

Teatre. La Costa Brava ja havia pujat als escenaris la dècada anterior. Juli Vallmitjana n'utilitza el nom el 1923, encara amb minúscules, per a deixar el "campament gitano" (*L'Esquella de la Torratxa*) i "la misèria coent dels ravals" (Josep M. de Sagarra, *La Publicitat*). El melodrama, *A la costa brava*, s'estrena al Romea.

S'Agaró de bracet amb el nom de la Costa Brava els anys 30, com es veu en aquest díptic de propaganda, dibuixat per Momeny. Dues pàgines del suplement extraordinari dedicat al "Turisme" que el *Diari de Girona* publica el 1935, on encara trobem veus que discrepen de l'extensió del nom Costa Brava. Cadaqués a la coberta del volum de la sèrie "Àlbum Meravella" dedicat a la Costa Brava i les comarques gironines (1933). Un dibuix de Tossa de Mar il·lustra l'edició d'*Un crim a la Costa Brava*.

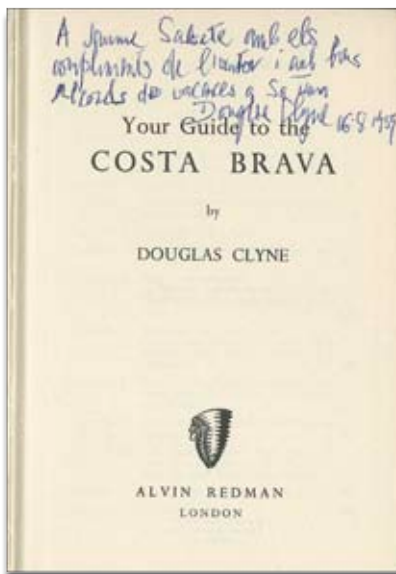

Després de l'Escala, Palamós i Sant Feliu de Guixols, les dues poblacions de la costa empordanesa més importants, utilitzen el nou nom turístic per a batejar setmanaris. Dedicatòria manuscrita en català de l'autor en un exemplar de *Your Guide to the Costa Brava*, de Douglas Clyne.

Devia causar un cert impacte, perquè a *L'Esquella de la Torratxa*, sis anys més tard, Salvador Perarnau dedica a aquest autor un poema ("La bruixa blava") a partir del títol de l'obra que Vallmitjana acabava d'estrenar, poema que comença així: "Voldria que es tornés llor / tota la mar catalana / i oferir-vos-el de cor, / amic Juli Vallmitjana. / Ens heu donat un vel d'or / de la nostra costa brava / i a dins hi heu posat el cor / que és aquesta bruixa blava".

La Costa Brava, sense determinar-ne cap indret precís –com en l'obra de Vallmitjana–, va servir per a una segona obra, *Crim a la Costa Brava*, d'Àngel Millà i Lluís Casañas, estrenada l'agost del 1958 per la companyia Marian Font a Ripoll sota la direcció de Josep

Vilaplana i per l'Esbart Teatral a Castellar del Vallès sota la direcció d'Antoni Viñas.

I per a una sarsuela, *La Costa Brava*, lletra d'Antoni Machon i Rossend Llubra i música d'Antoni Seguro, escrita el 1934 i estrenada al Victoria de Barcelona el maig de 1940. És una exaltació (*La Vanguardia Española*) de les virtuts de l'home de mar del Baix Empordà, que devien ser més destacades, es veu, que les de l'Alt Empordà.

Després de la guerra, Josep Pla decideix que el seu segon llibre d'aquesta època es dediqui a la *Costa Brava* (1941), tot i poder-se editar només en castellà, però ajudarà el britànic Douglas Clyne, que el 1957 publica la crònica de la seva arribada i estada a sa Tuna (*Anchorage on the Costa Brava*), a escriure la seva exemplar *Your Guide to the Costa Brava* (Londres, 1959) i a recordar que la Costa Brava és catalana i els topònims hi són catalans.

I els autors nascuts a la Costa Brava recordaran que la seva vila en forma part: *Costa Brava Palamós* (1953), de Miquel Roger i Crosa; *Cants de la Costa Brava: palamosines* (1958), de Frederic Pujulà, i *Sant Feliu de la Costa Brava* (1963), de Gaziell.

El nom és tan acceptat, popular i comercial que Barcino proposa a Joan Torrent que escrigui una antologia titulada *La Costa Brava vista pels escriptors catalans* (1958) i a Eliana Thibaut-Comalade que no es limiti a parlar de la cuina de la Catalunya Nord i ho faci de la *Cuina rossellonesa i de la Costa Brava* (1968).

Lluís Bonada

XLII PREMIS OCTUBRE 2013

Premi Andròmina de Narrativa: 10.000€

Premi Joan Fuster d'Assaig: 6.000€

Premi Vicent Andrés Estellés de Poesia: 3.000€

JA PODEU ENVIAR ELS VOSTRES ORIGINALS A L'EDITORIAL TRES I QUATRE

Apartat de correus: 134 46182. Paterna - la Canyada

Per a més informació: www.tresiquatre.cat / tresiquatre@tresiquatre.cat

